

FIATAL OKTATÓ-KUTATÓK – SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

SZÉLL KRISZTIÁN^{1,*} – PÁSZTOR ADÉL² – KOVÁTS GERGELY²

¹Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Neveléstudományi Intézet, Budapest

²Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest

A felsőoktatás bővülése és nemzetköziesedése alapvetően átalakította az oktatói-kutatói pályát. Egyre sokszínűbbé vált az akadémiai közeg, amelyben eltérő szakmai és társadalmi háttérrel, különböző karrierutakkal és foglalkoztatási státuszokkal rendelkező oktatók és kutatók dolgoznak. Az akadémiai és oktatói pálya anyagi és társadalmi megbecsülése is változó tendenciát mutat, és számos jel utal arra, hogy ez a változás nem túl kedvező. A szerepek szintén differenciálódtak: megjelentek a kizárólag vagy dominánsan kutatással foglalkozók, valamint a részidőben vagy kizárólag oktatóként alkalmazott kollégák. Ennek eredményeként az oktatói-kutatói pályán lévők között éppúgy megtalálhatók a közoktatásban dolgozó pedagógusokéhoz hasonló szerepben lévő oktatók, mint a nemzetközileg beágyazott, kutatói elit tagjai. A lehetséges karrierutak egyre összetettebbé váltak, miközben a szakmai kihívások és lehetőségek is egyre inkább kibővültek.

Ez a dinamikusan változó környezet különösen nagy kihívások elé állítja a pályájuk elején járó fiatal oktatókat és kutatókat. A nemzetközi szakirodalomban „early career academics/researchers”-nek nevezett csoportba éppúgy beletartoznak a doktori iskolában tanulók, mint a tanársegédként, adjunktusként dolgozók. Számukra az önálló oktatói-kutatói hang és szakmai identitás megtalálása mellett kulcsfontosságú, hogy sikeresen eligazodjanak az egyre összetettebb intézményi és tudományos elvárások, lehetőségek labirintusában, miközben személyes életük alapjait is meg kell teremteniük, illetve tovább kell építeniük. Hogyan képesek erre? Hogyan birkóznak meg ezzel a sokrétű kihívással? Milyen tapasztalatokat szereznek? Milyen akadályokba ütköznek? Milyen kihívásokkal szembesülnek? Kitől és milyen segítséget várhatnak? Milyen egyéni és intézményesített stratégiák segíthetik őket a szakmai és személyes fejlődésben?

A kötet ezekre a kérdésekre igyekszik választ adni, kvalitatív és kvantitatív adatokra egyaránt támaszkodva, hogy átfogó képet nyújtson a fiatal oktatók és kutatók helyzetéről. Noha a bemutatott elemzések és következtetések az adott kontextushoz kötődnek, a vizsgált témák és problémák szélesebb körben is relevánsak. Minden olvasó, aki jelenleg oktatói vagy kutatói pályán van – vagy volt –, illetve akinek az ismerősei között akad ilyen szakember, felismerhet bennük ismerős helyzeteket, tendenciákat.

A kötet szerzői különböző nézőpontokból közelítik meg a témát, három alapvető szempont mégis minden tanulmányban visszatér. Egyrészt mélyen foglalkoznak a kutatói pálya sajátosságaival, illetve a pályájuk elején járók előtt tornyosuló kihívásokkal és nehézségekkel. Másrészt hangsúlyozzák a nemzetközi tapasztalatok jelentőségét, amelyek iránymutatást adhatnak a hazai akadémiai közeg megértéséhez is. Harmadrészt kiemelt figyelmet fordítanak a levonható tanulságokra, vala-

* Levelező szerző: Széll Krisztián, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Neveléstudományi Intézet. E-mail: szell.krisztian@ppk.elte.hu

mint a lehetséges megoldásokra és javaslatokra – elősegítve ezzel a kutatói életpálya tudatosabb alakítását.

Kezdő tanulmányunk a kutatói életpálya kihívásait és a fiatal kutatók pályaelhagyásának lehetséges okait járja körül. Havasi Dávid, Ruppert Tamás, Tóth Emőke, Zsidó András és Zsila Ágnes – akik egyébként a Fiatal Kutatók Akadémiájának (FKA) is tagjai – elemzése egyrészt a meglévő szakirodalomra és kutatásokra, másrészt egy 2024 végén végzett online kérdőíves adatfelvétel eredményeire épül. Írásukból választ kapunk arra, hogy melyek azok a legfontosabb tényezők, amelyek egyre több kutatót késztetnek a pálya elhagyására – még akkor is, ha alapvetően elkötelezettek a munkájuk iránt, és szeretik, amit csinálnak.

Toarniczky Andrea, Kun Zsuzsanna és Juhász Klér Andrea tanulmánya egy lehetséges utat mutat be és elemez a fiatal oktató-kutatók növekvő kutatási teljesítményelvárásokkal való megküzdésének kontextusában. Elemzésük két újszerű szemponttal gazdagítja a témát. Egyrészt az egyéni megküzdési stratégiák helyett a kollektív megküzdés kerül előtérbe, amely megkérdőjelezi a teljes felelősség egyénre hárítását. Másrészt a fiatal oktató-kutatókat nem passzív elszenvedőként, hanem a kollektív megküzdés proaktív alakítóiként ábrázolja. Megközelítésükben narratív interjúk segítségével vizsgálják a csoportszintű kollektív megküzdési stratégiákat az akadémiai közegben, új perspektívát nyújtva a kutatói pálya kihívásainak kezeléséhez.

Kovács Klára tanulmánya öt közép-kelet-európai országot vizsgál – Magyarország, Szlovákia, Románia, Szerbia és Ukrajna – oktatóinak jóllétét és produktivitását vizsgálja egy 2023-ban készített kérdőíves felmérés adatai alapján. A vizsgálat középpontjában azok a demográfiai és munkajellemzők, valamint munkahelyi stressz- és erőforrások állnak, amelyek befolyásolják az oktatók közérzetét és hatékonyságát. A tanulmány rávilágít, hogy milyen különbségek mutatkoznak az életkor és az ahhoz szorosan kapcsolódó munkajellemzők tekintetében. Emellett arra is választ ad, hogy a fizikai aktivitás, valamint az intézményi sportolási és rekreációs lehetőségek milyen szerepet játszanak az oktatók produktivitásában és jóllétében.

Ezt követően a kutatónők sajátos helyzete kerül előtérbe, akik eltérő karrierút-jellemzőkkel és kihívásokkal szembesülnek, miközben akadémiai eredményességüket és előmenetelüket is számos tényező nehezíti. Kovács Karolina Eszter, Bíró Kinga, Fröhlich Georgina, Mátyás-Rausch Petra, Modrián-Horváth Bernadett, Szalma Ivett, Gselmann Eszter és Solymosi Katalin – akik szintén az FKA jelenlegi vagy korábbi tagjai – tanulmánya korábbi kutatási eredmények és szakirodalmi megállapítások alapján átfogó képet nyújt erről a sajátos helyzetről. A szerzők végigvezetik az olvasót azokon a folyamatokon és mérföldköveken, amelyekkel a nők akadémiai karrierjük során szembesülnek, különös figyelmet fordítva a munka és a magánélet egyensúlyára, valamint a teljesítményértékelés dilemmáira. A tanulmány egyik kiemelkedő hozzáadott értéke a kutatónők számára elérhető támogatási lehetőségeket összegyűjtő hazai és nemzetközi jó gyakorlatok listája.

A nemzetközi kitekintés folytatásaként Dékány Éva tanulmánya a Global Young Academy (GYA) – fiatal kutatókat tömörítő nemzetközi szervezet – gyakorlatát ismerteti abból a szempontból, hogy miként valósulnak meg benne a kutatói teljesítményértékelés reformjáról szóló megállapodás (Agreement on Reforming Research Assessment, ARRA) alapelvei. Különös figyelmet fordít annak bemutatására, hogy miként ültette át a szervezet a gyakorlatba azt az elvet, miszerint a kutatások értékelésében a minőségi szempontok dominálnak, míg a mennyiségi mutatók csupán kiegészítő szerepet töltsenek be. A tanulmány kitér arra is, hogy a GYA bevált gyakorlatai közül mely elemek adaptálhatók a hazai kutatási pályázatok értékelési folyamataiba, elősegítve ezzel egy igazságosabb és átláthatóbb kutatásértékelési rendszer kialakítását.

A kötet utolsó tanulmánya az Egyesült Királyság felsőoktatási rendszerébe nyújt betekintést. Pásztor Adél szociológiai elemzése rávilágít, hogy a rendszer – a látszólagos nyitottság ellenére – miként termeli újra és intézményesíti a strukturális egyenlőtlenségeket. Mélyinterjúk segítségével

tárja fel a doktori képzésekhez való hozzáférés akadályait, feltérképezve azokat a mechanizmusokat, amelyek gátolják, illetve elősegítik a fiatal kutatók akadémiai előmenetelét. Elemzésében a szerző három ideáltipikus karrierutat azonosít, amelyek felszínre hozzák az oktatási egyenlőtlenségek mélyben meghúzódó dimenzióit. Az eredmények támpontot adnak a felsőoktatás különböző szintjei, a társadalmi háttér és az akadémiai karrier közötti összefüggések mélyebb megértéséhez, hozzájárulva a kutatói életpályák strukturális akadályainak feltárásához.

Ezúton is köszönetet mondunk minden szerzőnek a kötethez való hozzájárulásért. Nagy öröm volt a közös munka, amelynek eredménye ugyanakkor kissé keserűdes, hiszen a tanulmányokból kirajzolódó helyzetkép nem túl biztató. Mindenesetre világossá vált, hogy léteznek olyan jövőbeli irányok, amelyek reményre adhatnak okot. Bízunk benne, hogy ezek az írások hozzájárulnak a téma árnyaltabb megértéséhez, ösztönzik a továbbgondolást, és végső soron cselekvésre is inspirálnak.